

TÜRKİYE-JAPONYA ARASINDA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN YENİDEN TESİSİ VE SİYASİ- İKTİSADİ İLİŞKİLER (1951-1960) RE-ESTABLISHMENT OF THE DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN TURKEY AND JAPAN AND THE POLITICAL AND ECONOMIC RELATIONS (1951-1960)

MUHARREM TURP

Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Assist. Prof. Dr., Kafkas University, Faculty of Science and Letters, Department of History
muharremt28@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-9080-5501>

Atıf / Citation

Turp, M. 2020. "Türkiye-Japonya Arasında Diplomatik İlişkilerin Yeniden Tesisi ve Siyasi-İktisadi İlişkiler (1951-1960)". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 69, (Eylül-September 2020). 653-669

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü- *Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi- *Received Date* : 28.11.2019
Kabul Tarihi- *Accepted Date* : 08.07.2020
Yayın Tarihi- *Date Published* : 30.09.2020
 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4302>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - *Journal of Turkish Researches Institute*
TAED-69, Eylül - September 2020 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

**TÜRKİYE-JAPONYA ARASINDA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİN
YENİDEN TESİSİ VE SİYASİ- İKTİSADİ İLİŞKİLER (1951-1960)**
RE-ESTABLISHMENT OF THE DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN
TURKEY AND JAPAN AND THE POLITICAL AND ECONOMIC
RELATIONS (1951-1960)

MUHARREM TURP

Öz

Öz
Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasının ardından yapılan Lozan Konferansı'nda Japonya, İngiltere'nin görüşlerini destekledi. Ancak Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Türkiye ve Japonya arasında ilişkiler gelişmeye başladı. Atatürk Dönemi'nde ilişkiler daha çok siyasi alanda gelişti. Japonya, İkinci Dünya Savaşı'na Almanya ve İtalya'nın bulunduğu Mihver grubu içerisinde girdi. Ancak ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ya attığı atom bombalarının ardından 14 Ağustos 1945'te teslim oldu. Türkiye ise 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. Ancak savaşa fiili olarak katılmadı. 8 Eylül 1951 tarihli San Francisco Barış Antlaşması imzalanmadan hemen önce iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilme süreci başladı. Antlaşmanın 12 Mayıs 1952'de TBMM'de onaylanmasının ardından ise Orgeneral İzzet Aksalur, büyükelçi olarak Tokyo'ya gönderildi. Dönem içerisinde Türkiye ile Japonya arasında özellikle Başbakan Adnan Menderes'in Tokyo'ya yaptığı ziyaret sonrası ikili ilişkiler artmaya başladı. Pek çok Japon iş adamı ve resmi temsilcilerinden oluşan heyetler Türkiye'ye gelerek iki ülke arasındaki siyasi ve ticari ilişkilerin artırılması için faaliyetler yürüttü. Türkiye, Japonya'ya hammadde ihracatı yaparken karşılığında sanayi ürünleri ithal etti.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Japonya, Diplomasi, İktisat

Abstract

Japan supported England's views in the Lausanne Peace Conference that was signed after the victorious conclusion of the Turkish National Struggle. However, after signing the Treaty of Lausanne, relations began to develop between Turkey and Japan. During the rule of Atatürk, the relations developed mostly in the political field. Japan went to World War II along with the Axis powers, which included Germany and Italy. However, it surrendered on 14 August 1945 after the USA dropped atomic bombs to Hiroshima and Nagasaki. Turkey, declared war against Germany and Japan on 23 February 1945. Just before the signing of the San Francisco Peace Treaty on September 8, 1951, the process for re-establishing diplomatic relations between the two countries began. After the approval of the treaty in the Grand National Assembly of Turkey, the Four Star General İzzet Aksalur was sent to Tokyo as an ambassador. During the period, the bilateral relations between Turkey and Japan began to improve especially after the visit that Prime Minister Adnan Menderes made to Tokyo. Committees consisting of many Japanese businessman and official representatives came to Turkey for improving the political and commercial relations between the two countries. Turkey exported raw material to Japan and imported industrial products in return.

Key Words: Turkey, Japan, Diplomacy, Economy

Structured Abstract

Although Japan joined the First World War on the side of the Allied Powers, it did not go into a de-facto war with the Ottoman Empire. Participating in the Lausanne Conference, Japan supported Britain's views here. However, after the proclamation of the Republic, relations between the two countries developed in a friendly atmosphere. But although the two countries set the goal of establishing and improving diplomatic relations, this goal has never been achieved at the desired level. Undoubtedly, the most important factor in this situation was the geographical distance between the two countries. Additionally, the Second World War and the fact that the war took place on high seas affected trade routes. The diplomatic relations were ended when Turkey, although it remained neutral during the war, declared war against Germany and Japan towards the end of the Second World War on 23 February 1945 in order to be able to participate in the San Francisco Conference. It is worth mentioning here that just as in the First World War, there was no actual war between these countries in the Second World War even though they were officially at war. The peace agreement between the Allies and the defeated Japan was signed on 8 September 1951. The process of re-establishment of diplomatic relations between Turkey and Japan also began in the process of signing the agreement and the Consul-General in London, Mennen Tebelen, was appointed as the Consul-General in Tokyo on 2 July 1951. Then on 21 October 1952, General Izzet Aksalur was appointed as the ambassador of Tokyo, and thus Turkey began to be represented at the embassy level in Japan. Thereupon, Japan appointed Shinichi Kamimura, the Washington Minister, as its Ankara Ambassador. Shinichi Kamimura arrived in Ankara on 19 May 1953. This was an important step for the development of bilateral relations. In those years, the Democratic Party was the ruling power in Turkey and was leading major breakthroughs in Turkey's foreign policy; this produced significant opportunities for improving the bilateral relations. For this purpose, many Turkish and Japanese delegations made mutual visits during the period. The main aim of the delegations from Japan was to investigate investment opportunities in Turkey, establish new partnerships and boost trade relations between the two nations. As a matter of fact, these delegations prepared the ground for the improvement of commercial relations. Besides, the visits by top Turkish officials to Japan contributed to the betterment of both political and commercial relations. One of the most important topics in the mutual visits was about making a trade agreement between the two parties. The negotiations between the two countries, which started in 1952, bore fruit with the signing of an agreement in 1955. Trade and settlement agreements were signed between Turkey and Japan on 8 February 1955. In the following years, new arrangements were made in the agreements. The trade volume between Turkey and Japan rose from time to time thanks to these efforts, but did not reach the desired level. Turkey's exports to Japan in that period, which followed an up and down course, was 8,120,785 TL in 1951 but it descended to 4,640,000 TL in 1957 and then further down to 2,304,000 TL in 1960. Turkey's imports value, on the other hand, which was 579,095 TL in 1951, rose to 27,416,000 TL in 1956 but then fell to 7,800,000 in 1960. The products Turkey sold to Japan included salt, opium, cotton, wheat, etc. In turn, it bought industrial products such as textile products, automobile spare parts, ships, porcelain goods, weaving machines, etc. In the period between 1955-1960, Turkey suffered continuous foreign trade deficit in its trade with Japan. Obviously, the most important reason for this was that Turkey mostly sold

agricultural products like cotton, wheat and opium but mostly bought technological products such as automobile spare parts, ships and weaving machinery. The visit by Turkish Prime Minister Adnan Menderes to Japan in 1958 was certainly another step taken for enhancing the bilateral relations. A delegation consisting of members of parliament, bureaucrats, soldiers, academics and press members had accompanied him, who arrived in Tokyo on 21 April 1958. Members of the delegation also had the opportunity to examine Japan in many aspects during the visit. Menderes first met with the Japanese Emperor after coming to Tokyo. Upon this meeting, Menderes was awarded with the Order of the Rising Sun, which is the most important order of Japan, and this is very important in terms of showing the importance Japan attached to Turkey. Undoubtedly, the most important purpose of Adnan Menderes' trip to Japan was improving the relations between the two countries. To this end, it was decided to establish a joint commission. It can be said, as a result, that Turkey and Japan have made significant efforts to increase their mutual political and trade relations beginning from 1951. The establishment of diplomatic relations has provided convergence in political relations. However, commercial relations have failed to reach the expected level.

Giriş

Japonya, doğusunda ve güneyinde Büyük Okyanus, kuzeyinde Ohostk Denizi ve batısında Japon Denizi ile çevrili dört büyük adadan ve bunun dışında pek çok küçük adacıklardan meydana gelmektedir¹. Paleolitik Çağ'da herhangi bir yerleşimin bulunmadığı bu coğrafyaya ilk yerleşimler, Neolitik Çağ'da başladı. M.Ö 660'da ilk imparator Jimmo Tenno'nun kurduğu feodal sistemle birlikte Japon İmparatorluğu'nun ilk adımı atıldı. Ada, tarih boyunca monarşiyle yönetildi ancak siyasi çekişmeler uzun yıllar devam etti. 16. Yüzyıldan itibaren Avrupalı devletler ile Japonya arasında ilişkiler kurulmaya başladı. Ancak Japonya, Avrupalı devletlerin siyasi ayrıcalıklar elde etmek ve Hristiyanlığın adada yayılmasını sağlamak için çalışmalar yürütmeye başlaması üzerine 1611-1613'te Hristiyanlığı yasakladı ve ardından dış dünya ile bağlarını tamamen kopardı. Japon tarihindeki en önemli dönemlerden biri ise şüphesiz 1868'de başlayan İmparator Meiji dönemi oldu. 44 yıl ülkeyi yöneten Meiji döneminde Japonya, büyük bir modernleşme hamlesi gerçekleştirdi. 1868'de parlamenter monarşiye geçildi. Ardından idari, sosyal, askeri ve teknolojik anlamda başlatılan bu süreç, Japonya'nın dünyanın sayılı devletleri arasına girmesini sağladı². Osmanlı Devleti ile Japonya arasındaki ilk ilişkiler de Meiji döneminde kuruldu. 1873'te Avrupa ülkelerine gönderilen İwakura Delegasyonu'nun üyelerinden Genichiro Fukuchi, İstanbul'u ziyaret etti. Fukuchi'nin amacı diplomatik ilişkilerden ziyade Osmanlı Devleti'nin adalet sistemi hakkında araştırma yapmaktır. 12 Mart 1881'de ise Japonya'dan gelen bir delegasyon, İran ve ardından İstanbul'u ziyaret ederek Sultan 2. Abdülhamid ile bir görüşme gerçekleştirildi. Ticari ve diplomatik ilişkilerin kurulması için iki taraf da istekli olmasına rağmen araya giren başka sorunlar nedeniyle bu mümkün olamadı. 31 Aralık 1886'da ise Japon Tarım ve Ticaret Bakanı Tateki Tani ve özel sekreteri Shirô Shiba, Sultan 2. Abdülhamid ile görüştü. Bu görüşmelerde de her iki taraf da ilişkilerin

¹ Cemil Lee Hee-Soo, "Japonya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 570.

² Ahmet Kavas, "Japonya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 571-573.

geliştirilmesinde istekli olsa da istenilen düzeye ulaşamadı. Türk-Japon ilişkileri açısından bu dönemde en önemli olaylardan biri ise 2 Ekim 1886'de Avrupa ve Amerika'ya bir ziyaret düzenleyen Japon Prensi ve Kara Kuvvetleri Korgenerali Komatsu Akihito'nun Ekim 1887'de İstanbul'u ziyaret etmesi oldu. İstanbul'da çok sıcak karşılanan Akihito'nun dönüşünün ardından ise İmparator Meiji, 1889'da Sultan 2. Abdülhamid'e üst düzey "Krizantem Nişanı" takdim etti³. Sultan 2. Abdülhamid ise hem imparatorun takdim ettiği nişana bir karşılık vermek hem de Osmanlı Devleti'nin genç bahriyelilerinin tecrübe kazanmasını sağlamak amacıyla Bahriye Miralay (Japonya yolunda Tümamiral olmuştur) Osman Bey idaresindeki Ertuğrul Fırkateyni'ni 1889 yılında Japonya'ya gönderdi. 7 Haziran 1890'da Japonya'ya ulaşan fırkateyn Japon halkı tarafından coşkuyla karşılandı. Ardından Osman Paşa ve heyeti, Sultan 2. Abdülhamid'in gönderdiği şeref nişanını İmparator Meiji'ye takdim etti. 3 ay sonra yola çıkan Ertuğrul Fırkateyni 16 Eylül 1890'da İstanbul'a dönüş yolunda iken Wakayama iline bağlı Kaşinozaki Burnu'nda kayalıklara çarparak battı. Osman Paşa dâhil 650 kişilik mürettebattan 581'i hayatını kaybetti. Sağ kurtarılanlar ise Japon Hükümeti tarafından kruvazörlerle İstanbul'a gönderildi. Bu olay iki milleti birbirine daha çok yaklaştırsa da dostluk ve ticaret anlaşmalarında bir sonuca varılamadı. Japonya ise gelişimini hızla sürdürüyordu. 1905'te Rusya'yı mağlup eden Japonya, bölgede söz sahibi bir devlet konumuna yükseldi. 1910'da Kore'yi tamamen işgal etti. Yayılımcı politikalarını ilerleyen yıllarda da sürdüren Japonya, Birinci Dünya Savaşı'na ise İtilaf Devletleri safında katıldı⁴.

Japonya ile Osmanlı Devleti arasında Birinci Dünya Savaşı'nda fiili bir çatışma gerçekleşmese de dâhil oldukları ittifaklar gereği iki devlet resmi olarak savaş halindeydi. Nitekim Milli Mücadele'nin askeri safhasının başarıyla tamamlanmasının ardından toplanan Lozan Konferansı'na Japonya da katıldı. Ancak Baron Hayashi başkanlığındaki Japon Heyeti, konferans sırasında Lord Curzon'un görüşlerini destekledi ve kapitülasyonların kaldırılmasına karşı çıktı. Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra ise iki ülke ilişkileri dostane bir şekilde ilerledi⁵.

1925'de Tokyo'da Japon-Türk Dostluk Derneği kuruldu. Ardından ilk Tokyo Konsoloslugu açıldı ve Tokyo Maslahatgüzarı Fuat Togay görevine başladı. Aynı yıl Japonya da Türkiye'de büyükelçilik açtı. Bu dönemde iki ülke arasında ticari ve dostane ilişkilerin geliştirilmesine çalışıldı. Tokyo'da Türk-Japon Dostluk Derneği'nin kurulmasının ardından ise Japon hükümeti ve özel kuruluşlar vasıtasıyla İstanbul'da 1928'de bir Japon sergi sarayı kuruldu. 12 Ocak 1931'de ise Japon Prensi Takamatu İstanbul'a geldi. İstanbul ziyaretlerinin ardından Ankara'ya gelen prens burada Mustafa Kemal Atatürk ile de görüşmelerde bulundu. Bu ziyaret Türkiye-Japonya ilişkilerinin geliştirilmesi açısından son derece önemliydi. 1936'da ise Tokyo Konsoloslugu büyükelçilik oldu ve Hüsrev Gerede Tokyo Büyükelçisi olarak atandı⁶.

³ Nobuo Misawa, *Türk-Japon Ticaret İlişkileri*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 2011, s. 33-41.

⁴ Kavas, "Japonya", s. 573-574.

⁵ Şayan Ulusal, "Arşiv Belgelerine Göre Atatürk Dönemi Türk-Japon İlişkileri (1923-1938)", *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, Vol: 9, 2017, s. 537.

⁶ Selçuk Esenbel, "Türk-Japon İlişkilerinin Tarihi", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 13, Editörler: Hasan Celal Güzel, Prof. Dr. Kemal Çiçek, Prof. Dr. Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 278; Mustafa Özyürek,

Birinci Dünya Savaş sonrası yayılmacı politikalarını sürdüren Japonya, 1931'de Mançurya'yı işgal etti ve 1932'de Cemiyet-i Akvam'dan ayrıldı. Ekim 1938'de ise Çin'in büyük bir kısmını işgal etti. 1939'da başlayan İkinci Dünya Savaşı'na Almanya ve İtalya ile giren Japonya, savaş süresince Singapur, Malezya, Burma, Endonezya, Filipinler ve Yeni Gine'yi işgal etti. 1941'de ise İngiltere ve ABD'ye karşı savaş açarak Pasifik Savaşı'nı başlattı⁷.

Türkiye, Müttefik Devletlerin oluşturacakları yenedünya düzeninin dışında kalmamak için 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti⁸. Bu sırada Japonya için ise savaş istenildiği gibi gitmiyordu. Nitekim ABD tarafından 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya atom bombası atıldı. 8 Ağustos'ta Sovyetler Birliği, Japonya'nın elinde bulunan Mançurya ve Sahalin'i işgal etti. 9 Ağustos 1945'te ise Nagazaki'ye ikinci atom bombası atılmasının ardından Japonya, 14 Ağustos'ta koşulsuz olarak teslim olmayı kabul etti⁹. Teslim belgesi 2 Eylül 1945'te Tokyo koyundaki Missouri Zirhlisi'nde imzalandı¹⁰. Böylece Japonya'nın tarihindeki ilk yabancı işgali başladı¹¹.

Müttefikler adına işgal komutanı olarak görev yapan Amerikalı General Mac Arthur, Japonya'yı otoriter bir şekilde yönetiyordu. Japonlar ise işgal altında olmaları nedeniyle hoşnutsuzdu. Sovyetler ve Çin'in komünist yönetimleri ise bu durumu bir propaganda aracı olarak kullanarak Japonya'da ABD karşıtlığını körüklemeye çalışıyorlardı. 1950'de Kore Savaşı'nın da başlaması ABD'nin Japonya politikasında değişikliğe gitmesine neden oldu. Uzak Doğu'daki Çin tehlikesine karşı ABD, Japonya'ya ihtiyaç duyuyordu. Bu nedenle Japonya ile ilişkilerini yeni bir düzene oturtmaya karar verdi. Bu husustaki ilk adım için ise bir barış antlaşması imzalanması gerekiyordu. Bu sebeple ABD, 20 Temmuz 1951'de Türkiye de dâhil olmak üzere Japonya'ya savaş ilan etmiş 52 devleti San Francisco'da toplantıya çağırdı. Yapılan görüşmeler neticesinde 8 Eylül 1951'de San Francisco Barış Antlaşması imzalandı. Japonya'nın ABD işgalinde kaldığı 1945-1952 döneminde toprak mülkiyeti, demokratikleşme, cinsiyet eşitsizliği, işçi örgütlenmeleri, kapitalist ekonomiye geçiş gibi hususlarda işgal yönetimi altında reformlar gerçekleştirildi¹².

1. Diplomatik İlişkilerin Yeniden Tesisi ve Siyasi İlişkiler

Türkiye ile Japonya arasında İkinci Dünya Savaşı sırasında kesilen diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasına ilişkin çalışmalar, San Francisco Barış Antlaşması'nın kabulünden önce başladı. 2 Temmuz 1951'de Londra Birinci Sınıf Başkonsolosu Mennan Tebelen, Tokyo Başkonsolosluğuna atandı¹³. San Francisco Barış Antlaşması'nın kabul

"Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Japonya İlişkileri Çerçevesinde Japon Prensi Takamatsu'nun Türkiye Ziyareti", *Atatürk Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2016, s. 19-22.

⁷ Kavas, "Japonya", s. 573.

⁸ Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), İkinci Parti*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 105-106.

⁹ Janet E. Hunter, *Modern Japonya'nın Doğuşu 1853'ten Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s. 56.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1983, s. 406.

¹¹ Hunter, *Modern Japonya'nın Doğuşu 1853'ten Günümüze*, s. 56.

¹² Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, s. 456-457; Hunter, *Modern Japonya'nın Doğuşu 1853'ten Günümüze*, s. 28-29.

¹³ BCA, 030.10.1/225.26.3.2.

edilmesinin ardından diplomatik ilişkilerin yeniden tesisi için Japonya'ya giden Mennan Tebelen, 19 Eylül 1951'de yaptığı açıklamada barış antlaşmasının TBMM'de kabulünden sonra Türk Büyükelçiliği'nin yeniden açılacağını belirtti. Hatta daha önce kullanılan büyükelçilik binası, İkinci Dünya Savaşı sırasında yandığından yeni bir bina arayışına dahi girilmişti¹⁴. Türkiye Cumhuriyeti ve diğer Müttefik Devletler ile Japonya arasında imzalanan Barış Antlaşması 12 Mayıs 1952'de TBMM'de onaylandı ve 17 Mayıs'ta Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi¹⁵. Ardından 21 Ekim 1952'de Orgeneral İzzet Aksalur, Tokyo Büyükelçiliği'ne tayin edildi¹⁶. Aksalur, 6 Kasım 1952'de Tokyo'ya gitmek için Ankara'dan hareket etti¹⁷. 19 Mayıs 1953'te ise daha önce Japonya'nın Washington Ortaleçisi görevini yürüten Shinichi Kamimura Ankara Büyükelçisi olarak Londra üzerinden Ankara'ya geldi. Büyükelçi Londra'da basın mensuplarına yaptığı açıklamada savaştan önce Türkiye ile Japonya arasında dostane ilişkiler olduğuna değinerek şunları söyledi; *"Ben bu dostluğa bakarak Türk milletinin Japonya'ya karşı bugün de büyük bir dostluk duymakta olduğuna inanıyorum. İki memleket arasındaki münasebetleri takviye yolunda çalışmak imkânını bulduğumdan son derece memnunum"*¹⁸.

Bu tarihten itibaren Türk-Japon ilişkileri de giderek gelişmeye başladı. 26 Eylül 1956'de 7 kişiden oluşan Japon Parlamento Heyeti, İstanbul'a geldi. Heyetin amacı 14 ülkenin meclislerinde tetkiklerde bulunmaktı. Nitekim Türkiye'de iki gün kalacaklarını belirten Heyet Başkanı Jusiro Skoda, daha sonra Kahire, Bağdat ve Beyrut'a gideceklerini belirtmekteydi¹⁹.

Dönem içerisinde Türk-Japon ilişkilerindeki en önemli gelişmelerden biri Başbakan Adnan Menderes'in Japonya gezisi oldu. Japon Hükümeti tarafından yapılan davete olumlu karşılık veren Menderes, 19 Nisan 1957'de Japonya'ya gitti²⁰.

Menderes'in ziyareti Japonya tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı. Öyle ki henüz Menderes gelmeden Japon basınında Menderes ve Türkiye'ye ilişkin geniş bilgilerin yer aldığı haberler yapılmaya başlandı. Japon Radyoları programlarında Türkiye saati yaparak Türkiye hakkında dinleyiciye bilgi vererek, Türk klasik ve modern müziğinden eserler yayınlamayı planlıyorlardı. Ziyaret öncesi açıklanan ziyaret programına göre Menderes, 21 Nisan'da saat 16.00'da Tokyo'ya ulaşacak, Japonya Başbakanı Nabosuke Kishi tarafından karşılanacak, Nihon Üniversitesi tarafından Menderes'e Fahri Doktorluk unvanı verilecek ve Menderes, 25 Nisan'da bir basın toplantısı düzenledikten sonra Kore'ye hareket edecekti²¹.

Menderes'e ayrıca Japonya Bakanlar Kurulu tarafından Japonya'nın en büyük nişanı olan "Doğan güneş" nişanının birinci rütbesi verilmesi kararı alınmıştı²².

Japonya Başbakanı Kishi ise Anadolu Ajansı'na verdiği medecinde Menderes'in ziyaretinden duyduğu memnuniyeti şu sözlerle dile getiriyordu; *"Başvekil Menderes'in*

¹⁴ Milliyet Gazetesi, 20 Eylül 1951, Sayı: 487; Resmi Gazete, 17 Mayıs 1952, Sayı: 8112.

¹⁵ Resmi Gazete, 17 Mayıs 1952, Sayı: 8112.

¹⁶ Akşam, 22 Ekim 1952, Sayı: 12229.

¹⁷ Milliyet, 7 Kasım 1952, Sayı: 896.

¹⁸ Milliyet, 14 Mayıs 1953, Sayı: 1084; Milliyet, 20 Mayıs 1953, Sayı: 1090.

¹⁹ Milliyet, 27 Eylül 1956, Sayı: 2286.

²⁰ Milliyet, 20 Nisan 1958, Sayı: 2854.

²¹ Milliyet, 18 Nisan 1958, sayı: 2852.

²² Milliyet, 18 Nisan 1958, sayı: 2852.

*davetimizi kabul ederek Japonya'ya ziyaret etmesinden fevkalade memnunuz. Japonya ile Türkiye arasında, siyasi ve iktisadi sahalarda olduğu gibi kültürel sahada da manevi bir dostluk mevcuttur. Japon milleti Türkiye ve Türk halkına karşı en derin ve en samimi dostluk hisleriyle bağlıdır. Bu ziyaret iki memleket arasındaki karşılıklı itimad ve anlayışı kuvvetlendirecektir. Kısa sürecek bu ziyaret esnasında Türk Başvekilinin Japonya'ya tanıyacağını ümit ediyorum. Başvekil Menderes ve beraberindeki heyeti Tokyo'da beklerken, Türk hükümetine ve Türk milletine samimi duygularımın iblağını rica ederim.*²³”

Adnan Menderes, beraberindeki heyetle birlikte Japonya'ya da kapsayacak olan Uzak Doğu seyahati için 19 Nisan 1957'de Japonya'ya gitmek için yola çıktı²⁴. Heyetin 21-25 Nisan'da Japonya, 25-28 Nisan'da Güney Kore ve ardından 28 Nisan-1 Mayıs'ta da Formoza'ya ziyaret etmesi hedefleniyordu²⁵. Başbakan'ın Uzakdoğu seyahati sırasında başbakanlığa Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes vekâlet edecekti²⁶.

Heyet 21 Nisan'da Tokyo'ya ulaştı. 22 Nisan'da Adnan Menderes, Japon İmparatoru Hirohito ile görüştü ve beraberindeki heyeti imparatora tanıttı. Öğle yemeğini imparator ve imparatoriçe ile birlikte yiyen Menderes'e, Tokyo Fahri Hemşeriliği ve Nihon Üniversitesi fahri doktorluğunun yanı sıra Doğan Güneş nişanı verildi²⁷.

Nihon Üniversitesi'ndeki merasim sırasında konuşma yapan rektör Dr. Bunpei Kure, Türkiye'nin son 9 yılda yapmış olduğu çalışmaları övdü. Buna karşılık Menderes ise Türkiye'nin Japonya'ya ilişkin duyduğu hayranlığı ve Japonya'nın son yıllardaki süratli kalkınmasından duyduğu memnuniyeti dile getirerek; “*Japonya'nın bu manevi varlığını yapan, idame ettiren daima daha ileri bir seviyeye çıkarmaya gayret eden ve bunda muvaffak olan müesseseler de bugün lütuf kârlığınız sayesinde benim de ailesi meyanına alındığım Nihon Üniversitesi gibi büyük tesislerdir. Nihon Üniversitesi'nin fahri doktorluk unvanını taşımakla daima büyük şeref ve iftihar duyacağımdan emin olabilirsiniz. Gerek size, gerek*

²³ Milliyet, 18 Nisan 1958, sayı: 2852.

²⁴ Milliyet, 20 Nisan 1958, Sayı: 2854; Adnan Menderes ise Uzak Doğu seyahatine çıkan heyette yer alan isimler şunlardı; Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı Sıtkı Yırcalı, İzmir Milletvekili Muammer Çavuşoğlu, Afyon Milletvekili Arif Demirel, Muğla Milletvekili Nuri Özsan, İstanbul Milletvekili Celal Ramazanoğlu, Bursa Milletvekili Haluk Şaman, Balıkesir Milletvekili Halil İmre, İstanbul Milletvekili Nizamettin Ali Sav, İstanbul Milletvekili Tahsin Yazıcı, İstanbul Milletvekili Mithat Perin, Muğla Milletvekili Burhan Belge, İzmir Milletvekili Osman Kapanı, Denizli Milletvekili Hamdi Sancar, Antalya Milletvekili Burhanettin Onar, Dışişleri Bakanlığı Kâtipi Umumi Melih Esenbel, İkinci Ordu Kumandanı Orgeneral Rüştü Erdelhan, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Ord. Profesör Dr. E. Şerif Ege, Havadis Gazetesi Baş Muharriri Mümtaz Faik Fenik Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Muzaffer Ersü, Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire Genel Müdürü İlhan Savut, Dışişleri Bakanlığı Dördüncü Daire Genel Müdürü Ziya Tepedelen, Başbakanlık Özel Kalem Müdür Muavini Şefik Fenmen, Basın-Yayın ve Turizm Bakanlığı Özel Kalem Müdürü Tevfik Ertürk, Dışişleri Bakanlığı Kâtipi Umumilik Kalem Müdürü Sermet Pasin, Dışişleri Bakanlığı Ticaret ve Ticari Anlaşmalar Dairesinden Yüksel Menderes, Anadolu Ajansı Umum Müdürü Şerif Arzık, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü Mütercimlerinden Erdoğan Ulus, Hayat Mecmuasından Suavi Soner, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü Şeflerinden Yurnanur Genya, Fotoğrafçı Mehmet Serenkök ve Adnan Atar, Silimci Hüseyin Tutar, Emniyet Memuru Kenan Öztürkmen, Emniyet Memuru Naci Özveren ve Müstahdem Kazım Nefes. BCA, 030.18.01/148.21.14.

²⁵ Milliyet, 20 Nisan 1958, Sayı: 2854.

²⁶ Milliyet, 20 Nisan 1958, Sayı: 2854.

²⁷ Milliyet, 23 Nisan 1958, Sayı: 2855.

üniversite tedris heyeti azasına şahsıma karşı gösterilen bu teveccüh dolayısıyla derin şükranlarımı arz ederim” dedi²⁸.

Başbakan Adnan Menderes’in ziyareti Türk-Japon ilişkileri açısından oldukça önemli gelişmelere zemin hazırladı. 23 Nisan’da Japon Başvekili Nebusuke ile yapılan görüşmelerde bilhassa ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi üzerinde duruldu. Bu amaçla bir komisyon kurulmasına karar verildi. Ayrıca bir kültür anlaşması imzalanması için çalışmalar yapılması kararı alındı²⁹. Türkiye Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Japonya Dışişleri Bakanı Fujiyama’nın da bulunduğu bu görüşmenin ardından Menderes ve beraberindeki heyet bir kültür ve turizm şehri olan Nikko’ya hareket etti. Menderes yine aynı gün Tokyo’da bulunan sanayi tesislerini gezdi³⁰.

24 Nisan’da ise Türk Heyeti’nde bulunan milletvekilleri Japon Ayan ve Temsilciler Meclisi başkanlarını ziyaret ettiler. Japon Mebusan Meclisi Başkanı, iki ülke arasındaki dostluğun güçlendirilmesine vurgu yaparken, Türk milletvekilleri adına konuşan Burhanettin Onat, Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkinin kuvvetlendirilmesinin dünya barışına da katkı sağlayacağını belirtti³¹. Türk heyetinde bulunan bir diğer isim olan İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Profesör Ekrem Şerif Egeli ise Tokyo ve Nihon Üniversitelerine ziyaretlerde bulundu ve her iki üniversitenin rektörünü Türkiye’ye davet etti³².

Başbakan Adnan Menderes’in Japonya ziyareti, hem Türkiye hem de dünya basınında da yer buldu. Görüşmelerin içeriğine değinen yerli ve yabancı gazetelerde bu ziyaretin amaçlarından biri de Uzak Doğu’da Milliyetçi Çin, Güney Kore ve Japonya’nın bir pakt kurmasına öncülük edilmesi olarak değerlendirildi. Ayrıca Türkiye’nin Japonya’dan iktisadi yardım hususunda çalışmalar yürüttüğü ve bunlara olumlu cevap alınacağı da satır aralarında geçiyordu³³. Menderes’in Japonya ziyareti 25 Nisan’da son buldu ve aynı gün Adnan Menderes, Uzak Doğu seyahatine devam etmek için Güney Kore’ye hareket etti³⁴.

Türkiye ile Japonya arasındaki ziyaretler ilerleyen yıllarda da devam etti. Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes, Japonya’yı ziyaret ederek 6 Nisan 1959’da Japonya Dışişleri Bakanı ve milletvekilleri ile görüştü. Aynı zamanda Tokyo’daki Megura Füze Araştırma Enstitüsü’ne bir ziyaret gerçekleştirdi³⁵.

Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes’in ardından ise TBMM Başkanı Refik Koraltan Japonya’ya bir ziyaret gerçekleştirdi. 23 Eylül 1959’da İmparator Hirohito tarafından Tokyo Sarayı’nda kabul edilen Koraltan’ın ardından Japon Başbakanı Nabosuke Kishi ile de bir görüşme gerçekleştirdi³⁶. Diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasıyla birlikte ilişkiler olumlu yönde hızla ilerlerken acı bir olay yaşandı. Tokyo Büyükelçimiz Süreyya Anderiman ve eşi 28 Eylül 1959’da Tokyo’daki büyükelçilik binasında intihar ederek

²⁸ Milliyet, 23 Nisan 1958, Sayı: 2855.

²⁹ Milliyet, 24 Nisan 1958, Sayı: 2856.

³⁰ Milliyet, 24 Nisan 1958, Sayı: 2856.

³¹ Milliyet, 25 Nisan 1958, Sayı: 2857.

³² Milliyet, 25 Nisan 1958, Sayı: 2857.

³³ Milliyet, 25 Nisan 1958, Sayı: 2857.

³⁴ Milliyet, 25 Nisan 1958, Sayı: 2857.

³⁵ Milliyet 07 Nisan 1959, Sayı: 3201.

³⁶ Milliyet, 24 Eylül 1959, Sayı: 3366.

yaşamlarına son verdi³⁷. İntiharların sebebi olarak basında çeşitli haber çıksa da net bir açıklama olmadı³⁸.

Bu olay üzerine Japon İmparatoru da Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a bir taziye mektubu gönderdi. Türk Büyükelçiliği'ne de taziyesini ilettili³⁹. Süreyya Anderiman'ın vefatının ardından Rasim Fenmen, Geçici Maslahatgüzar olarak 25 Nisan 1960'a kadar görev yaptı. Ardından Tokyo Büyükelçiliği'ne Nejad Kemal Kavur atandı. Kavur 1962 yılına kadar bu görevi sürdürdü⁴⁰.

2. Türk-Japon İktisadi İlişkileri

San Francisco Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte ticari ilişkilerde de gelişme olmaya başladı. 22 Ekim 1951'de Tekel İdaresi, Maryados gemisiyle Japonya'ya 10.000.000 kilo tuz ihraç etti. Tekel'in ilerleyen günlerde yine aynı miktarda tuzu Japonya'ya göndereceği basında yer aldı⁴¹. Türk-Japon ticari ilişkilerinde tuz önemli bir ihraç ürünü oldu. Bu ticaret ilerleyen süreçte de devam etti⁴².

Japonya ile ticari ilişkilerin arttırılmasına ilişkin hükümetler nezdinde de görüşmeler oldu. 1952 yılında iki ülke arasında bir ticaret anlaşmasının imzalanması için mektuplar yoluyla girişimler başladı. Ayrıca Türkiye'nin Tokyo Büyükelçiliği ve Japonya'nın Ankara Büyükelçiliği de bu hususta girişimler de bulundular. Görüşmelerde iki ülke arasında yapılacak ticarete hangi malların ne miktarda satılacağına ilişkin temaslar oldu. Türkiye, Japonya ile ticaretini geliştirerek hem Avrupa'dan daha ucuza mal temin etmeyi hem de ihraç yoluyla ülkeye girecek doları arttırmayı planlıyordu⁴³. İlerleyen günlerde Japonya'dan bir heyet ticaret anlaşması yapmak üzere Türkiye'ye gelecekti. Türkiye adına müzakereleri yürütmek üzere 25 Şubat 1953'te Dışişleri Vekâleti Umumi Katib Elçi Haydar Görk görevlendirildi⁴⁴. Ardından 8 Mart 1953'te 12 kişilik bir Japon Ticaret heyeti İstanbul'a geldi ve 15.30'da Ankara'ya hareket etti⁴⁵. Japon Nakliyat İşleri Müdürü Asao başkanlığındaki heyette Tokyo'nun tanınmış iş adamları da bulunmaktaydı⁴⁶. Japon heyetinin görüşmelerinin ardından Türk ve Japon heyetleri arasında 11 Mart 1953'te müzakereler başladı. Bu müzakerelere hükümeti temsilen Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtip Muavini Haydar Görkün Başkanlığında, Ticaret Anlaşmalar Umum Müdürü Turgut Menemencioğlu, Umum Müdür Muavini Deniz Tunalıgil, Ekonomi ve Ticaret Vekâleti Ticari Anlaşma Müşavirleri Fuat Ünal, Sami Özensel, Merkez Bankası Mümessili Behzat Bayer ve Maliye Vekâleti

³⁷ Milliyet, 29 Eylül 1959, Sayı: 3371.

³⁸ Milliyet, 29 Eylül 1959, Sayı: 3371.

³⁹ Milliyet, 01 Ekim 1959, sayı:3373.

⁴⁰ Tomoyuki Abe, *Japonya ve Türkiye (Dün, Bugün Yarın)*, Japonya Büyükelçiliği, Ankara, 2004, s. 39; <http://tokyo.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2019).

⁴¹ Milliyet, 23 Ekim 1951, Sayı: 520.

⁴² Tekel Genel Müdürlüğü, Ocak 1952-Nisan 1952 arası Japonya ve İsrail'e 22.000.000 kilo tuz ihraç edildiğini bildirmekteydi. Milliyet, 09 Mayıs 1952, Sayı: 719.

⁴³ Milliyet, 23 Temmuz 1952, Sayı: 792.

⁴⁴ BCA, 030.18.01/131.15.16.

⁴⁵ Milliyet, 09 Mart 1953, Sayı: 1018.

⁴⁶ Milliyet, 24 Şubat 1953, Sayı: 1005; Milliyet, 10 Mart 1953, Sayı: 1019.

Mümessili Hüseyin Türkden katıldı. İmzalanacak anlaşmayla Türkiye'den Japonya'ya pamuk ihraç edilmesi ve 50.000.000 dolar döviz elde edilmesi planlanıyordu⁴⁷.

Türk Japon heyetlerinin görüşmeleri devam ederken Japon Heyeti'nden isimlerden bazıları 11 ve 12 Mart'ta İstanbul'a gittiler⁴⁸. Burada Heyet Başkanı Asao, basına yaptığı açıklamada Türkiye'den alacakları ürünlerin fiyat olarak çok cazip olduğu ve buna karşılık Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu malları verebileceklerini söyledi⁴⁹. Heyet 13 Nisan 1953'te İstanbul'da da bir dizi görüşme gerçekleştirdi ve İstanbul'da bir Japon ticaret ataşeliğinin açılması için girişimlere başlandı. Daha sonra heyetten bazı isimler Türkiye'den ayrılırken diğerleri ise çalışmalara devam etmek üzere kaldılar⁵⁰.

Türkiye ile Japonya arasında yapılan görüşmeler neticesinde ticaretin serbest dolar esasına göre yapılamayacağı, takas usulüyle olacağı kararı alındı. Konuya ilişkin açıklama yapan Ekonomi ve Ticaret Vekâleti, Türkiye'nin Japonya'ya pamuk satacağını buna karşılık ise kamyon, demir malzeme, makine gibi ürünler almak istediklerini ancak Japonya'nın ise boncuk ve oyuncak satmak istediğini söyledi⁵¹.

Ancak iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve Türk pamuğunun Japonya'da tanıtılması için Ekonomi ve Ticaret Vekâleti, Ağustos 1953'te, 1952 mahsulünden Japonya'ya yapılacak pamuk ihracatına izin verdi⁵². Hemen ardından Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifi karşılığında kamyon almak üzere Japonya'ya büyük bir pamuk satışı gerçekleştirdi⁵³. Hükümetin kararının ardından pamuk ticaretinde gelişme oldu. Ekim 1953'te ise Japonya'ya iki parti 6600 ton pamuk satılmasına ve bu miktarın serbest dövizle karşılığı oranında da mal alınması karar verildi. Türkiye'nin Japonya'dan ithal edeceği ürünlerin %40'ı pamuklu mensucat, %35'i kamyon yedek parçaları, % 20'si mensucat makinesi ve %5'i de porselen eşya ve matbaa mürekkebi olacaktı⁵⁴.

Türkiye'de Japonya'ya 20.000.000 dolarlık pamuk ihraç edecek ve karşılığında ise “Pamuklu mensucat, kamyon ve yedek aksamı, akümülatör, otomobil iç ve dış lastikleri, jeneratör traktör, iplik ve dokuma makineleri” alacaktı. Yine Çukurova Pamuk Tarım Kooperatifi de Japonya'ya sattığı 15.000 ton pirince karşılık Japonya'dan “100 bin dolarlık buzdolabı, 125 bin dolarlık oto ve kamyon şaseleri, 100 bin dolarlık yün mensucat, 100 bin dolarlık traktör, 100 bin dolarlık pamuklu mensucat, 50 bin dolarlık radyo ve 50 bin dolarlık petrol sobası” alacaktı⁵⁵.

Diğer yandan Türkiye'ye gelen Japon Ticaret Heyeti ile müzakereler de devam etmekteydi. Milliyet gazetesinin 15 Aralık 1953'te duyurduğu habere göre Japonya ile pamuk ihracı konusunda anlaşmaya varılmıştı. Ayrıca artık ticaretin serbest dolara göre

⁴⁷ Milliyet, 11 Mart 1953, Sayı: 1020.

⁴⁸ Akşam, 12 Mart 1953, Sayı: 12370.

⁴⁹ Akşam, 13 Mart 1953, Sayı: Belirtilmemiş.

⁵⁰ Milliyet, 14 Mart 1953, Sayı: 1023.

⁵¹ Milliyet, 15 Mayıs 1953, Sayı: 1085.

⁵² Milliyet, 06 Ağustos 1953, Sayı: 1166.

⁵³ Milliyet, 17 Ağustos 1953, Sayı: 1177.

⁵⁴ Akam, 20 Ekim 1953, Sayı: 12587.

⁵⁵ Milliyet, 26 Aralık 1953, Sayı: 1305.

yapılması hususunda da anlaşmaya varılmıştı⁵⁶. Ancak anlaşmanın imzalanarak yürürlüğe girmesi biraz daha zaman alacaktı.

Japon ticaret heyetlerinin Türkiye'ye ziyaretlerinin yanı sıra Türk ticaret heyetleri de Japonya'da temaslarda bulundular. 7 Ocak 1954'te Türkiye'ye dönen manifatura tacirleri beraberinde Japon iş adamlarını da getirdi ve Türkiye ile kurulacak olan ticari ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağladı⁵⁷.

13 Ocak 1954 itibarıyla Türkiye, Japonya'ya 3000 ton pamuk ihraç etmişti. Mersin ve İskenderun Limanlarında gönderilmeyi bekleyen 3500 ton daha pamuk vardı. Türkiye karşılığı 7.000.000 TL olan bu ürünlerin bedeli olarak Japonya'dan manifatura, kamyon ve otomobil lastiği, gemi türbinleri, balık avı için kullanılacak malzeme ve mürekkep alacaktı⁵⁸.

Türkiye ile Japonya arasındaki ticaret ilişkilerindeki bir diğer ihraç ürünü ise buğdaydı. Nitekim Türkiye, numune olarak 100 ton buğdayı 1954 yılı başında Japonya'ya göndermişti⁵⁹. Ayrıca 1 Haziran 1954-15 Kasım 1954 arasında Japonya'ya 16 ton afyon satışı yaptı⁶⁰.

1 Şubat 1955'te Türkiye'ye yeni bir Japon Ticaret Heyeti geldi. Heyetin geliş amacı Türkiye ile Japonya arasında bir ticaret anlaşması imzalanmasına ilişkin görüşmelerde bulunmaktı. Heyette bulunanlardan T. İshii anlaşmayla ilgili olarak; *"Japonya ile Türkiye arasında imzalanacak olan ticaret anlaşmasının ilk hazırlıkları ikmal edilmiştir. Bazı formalitelerin tamamlanması için imza merasimi biraz geçecektir"* diyerek yukarıda belirttiğimiz anlaşma hususunda artık son aşamalara gelindiğini söyledi⁶¹.

Çalışmalar neticesinde 8 Şubat 1955'te Türkiye ile Japonya arasındaki ticaret ve tediye anlaşmaları imzalandı⁶². Anlaşmalar, 31 Temmuz 1956'ya kadar yürürlükte kalacak ve bu tarihten 2 ay önce feshedilmezse bir yıllık sürelerle uzatılmış olacaktı. Ticaret Anlaşmasıyla iki ülke arasında, ilk altı aylık Ticari Mübadeleler Programı da belirlenmişti. Buna göre Türkiye, ilk altı ay içerisinde Japonya'ya 6.550.000 dolarlık ihracat yapacaktı. Bu ihraç ürünleri ise şunlardı; hububat, buğday, pamuk, tuz, yağlı tohumlar, yün ve tiftik, krom cevheri ve diğer cevherler, deriler ve kösele, tütün. Türkiye buna karşılık olarak Japonya'dan 6.550.000 dolarlık ürün alacaktı. Bu ürünler ise şunlardı; makine ve aksamı, demir ve çelik, kimyevi gübreler ve diğer kimyevi ve eczaî mamuller, kamyon ve otomobiller için iç ve dış lastikleri, porselen, zirai mahsuller, gazete kâğıdı, diğer kâğıtlar, adi matbaa kâğıdı, ambalaj kâğıdı, karton kâğıdı vs.⁶³. Anlaşma içeriği incelendiğinde Türkiye'nin dönem içerisinde Japonya'ya ham madde satarken Japonya'dan işlenmiş ürün ve teknolojik ürünler alacağı görülmektedir. Ancak anlaşma istenildiği gibi uygulanmadı. Bu durumda, ABD'nin Japonya'ya uyguladığı sınırlamalar etkili oldu⁶⁴. Mevcut ticaret anlaşmalarının ihtiyacı

⁵⁶ Milliyet, 15 Aralık 1953, Sayı: 1294.

⁵⁷ Milliyet, 08 Ocak 1954, Sayı: 1318.

⁵⁸ Milliyet, 13 Ocak 1954, Sayı: 1323.

⁵⁹ Milliyet, 26 Şubat 1954, Sayı: 1367.

⁶⁰ Milliyet, 21 Kasım 1954, Sayı: 1620.

⁶¹ Milliyet, 01 Şubat 1955, Sayı: 1692.

⁶² BCA, 030.18.01.02/138.130.2.

⁶³ Resmi Gazete, 7 Mayıs 1955, Sayı: 9000.

⁶⁴ Milliyet, 09 Mayıs 1955, Sayı: 1789.

karşılammaması üzerine 7 Mart 1956'da Türkiye ile Japonya, anlaşmada yeni düzenlemeler yaptı⁶⁵.

Türkiye ile Japonya arasındaki ticari ilişkilerin bir diğer kalemi ise inşa ettirilen şileplerdi. 13 Mayıs 1955'te Japon firmasına inşa ettirilen 3500 tonluk Denizli şilebi denize indirildi. Amasya şilebinin ise omurgası merasimle konuldu⁶⁶. Dönem içerisinde Japonya'da pek çok şilep yaptırıldı. Denizcilik Bankası tarafından yaptırılan bu şilepler yapımı tamamlandıktan sonra Türkiye'ye gönderildi⁶⁷. 1955 Temmuz ayında Denizcilik Bankası, bir Japon firmasına 73.900 ton olan 9 yeni gemi siparişi verdi. Gemilerin 4'ünün 1956, 5'inin 1957 yılında teslim edilmesi planlanıyordu⁶⁸.

25 Eylül 1955'te Ankara'ya gelen Japon Ticaret Heyeti ile Toprak Mahsulleri Ofisi'nden alınacak hububat hususunda görüşmeler yapıldı. Basından edinilen bilgilere göre Japonya ile süren görüşmeler olumluydu⁶⁹. 4 Ekim 1955'te son bulan görüşmelerde anlaşma sağlandı. Buna göre Japonya, Toprak Mahsulleri Ofisi'nden yüklü miktarda afyon alacak ve karşılığında da makine, yedek parça ve pamuklu dokuma ürünleri verecekti⁷⁰.

Yapılan anlaşmalar Türkiye ile Japonya arasındaki ticareti olumlu yönde etkiledi ve iki ülkenin ticaret hacmi giderek artmaya başladı⁷¹. 21 Kasım 1955'te, mevcut ticaret ve ödeme anlaşmaları ile iki ülke arasındaki borçları görüşmek üzere Japonya İthalat-İhracat Bankası İdare Meclisi Başkanı Yauno Giwa ve muavini Türkiye'ye geldiler⁷². Heyet aynı zamanda Denizcilik Bankası yetkilileriyle de bir görüşme gerçekleştirdi⁷³.

Bir yandan ticaret anlaşmaları imzalanırken bir yandan da Japonya'da yaptırılan şilepler Türkiye'ye teslim edildi. 29 Ekim 1955'te Deniz Nakliyatı T.A.O. tarafından yaptırılan 5500 tonluk Sakarya şilebi Türkiye'ye ulaştı. Denizli Şilebi ise 30 Ekim'de gelecekti⁷⁴. 30 Ocak 1956'da ise Kayseri, 20 Mart 1956'da, Amasya şilebi teslim edildi⁷⁵. 10 Mayıs 1956'da ise Denizcilik Bankası tarafından Japonya'da yaptırılan Batman tankeri merasimle teslim edildi. Batman tankeri, Türk Ticaret Filosu'na ait tonaj bakımından en büyük gemi oldu⁷⁶.

Ancak Japonya firmasından alınan gemiler, zaman içerisinde çok sık arıza vermeye başladı. Nitekim bu durum üzerine gemileri satın alan Denizcilik Bankası yetkililerine soruşturma açıldı. Yapılan çalışmalarda gemilerin satın alınmaması gerekecek kadar bozuk durumda olduğuna karar verildi⁷⁷.

03 Ekim 1959'da, Japonya Demir ve Çelik Sanayisinde faaliyet gösterenler ve dünyanın en büyük çelik fabrikalarından biri olan Yuwata Demir ve Çelik Fabrikası Baş

⁶⁵ Milliyet, 08 Mart 1956, Sayı: 2088.

⁶⁶ Milliyet, 11 Mayıs 1955, Sayı: 1791; Milliyet, 14 Mayıs 1955, Sayı: 1794.

⁶⁷ Milliyet, 19 Temmuz 1955, Sayı: 1858.

⁶⁸ Milliyet, 23 Temmuz 1955, Sayı: 1862.

⁶⁹ Milliyet, 27 Eylül 1955, Sayı: 1925.

⁷⁰ Milliyet, 05 Ekim 1955, Sayı: 1933.

⁷¹ Milliyet, 18 Kasım 1955, Sayı: 1977.

⁷² Milliyet, 22 Kasım 1955, Sayı: 1981.

⁷³ Milliyet, 23 Kasım 1955, Sayı: 1982.

⁷⁴ Milliyet, 30 Kasım 1955, Sayı: 1989.

⁷⁵ Milliyet, 20 Mart 1956, Sayı: 2100.

⁷⁶ Milliyet, 10 Mayıs 1956, Sayı: 2151.

⁷⁷ Milliyet, 04 Temmuz 1958, Sayı: 2924.

Müşaviri Mr. Vagamata Başkanlığındaki 5 kişilik bir heyet, Türkiye'ye geldi⁷⁸. Japon sanayiciler Türkiye'ye yatırım yapmak istediklerini söyleyerek mevcut yatırım alanlarını şu şekilde belirttiler;

“1-Türkiye'nin her şehrini birbirine bağlayacak büyük bir demiryolu şebekesi kurmak.

2-Karabük demir ve çelik fabrikasının memleket ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için mezkur fabrikaya ilaveler yapmak ve geniş kapasiteli bir demir çelik fabrikası kurmak.

3- Türkiye'de en az sekiz katlı olmak üzere çelikten blok apartmanlar ve iş hanları inşa etmek⁷⁹.

Türkiye ilerleyen yıllarda da gemi almaya devam etti. Aralık 1959'da Japonya'nın Uruga firmasından 70 yıl vadeyle 12.750.000 dolara 1 petrol tankeri, 8000 tonluk iki gemi ve 5000 tonluk 4 gemi alınması hususunda anlaşmaya varıldı. Gemilerin Mayıs ayı içerisinde teslim edilmesi bekleniyordu⁸⁰. Mart 1960'da Japon Hitachi firması ile Pendik ve civarında 1961'de bir tersane yapımına başlanması hususunda anlaşmaya varıldı⁸¹. Ancak bu tersanenin yapımı gerçekleşmedi.

1948-1960 arası Türkiye'nin Japonya ile İhracat ve İthalatı⁸²

Yıl	İhracat (TL)	İthalat (TL)
1948	207.305	10.738.371
1949	481.279	2.541.779
1950	5.848.396	39.528
1951	8.120.785	579.095
1952	704.000	561.000
1953	19.733.600	1.656.203
1954	7.341.000	14.689.361
1955	3.002.000	9.368.000
1956	2.704.000	27.416.000
1957	4.640.000	3.895.000
1958	642.000	2.251.000
1959	6.669.000	4.999.000
1960	2.304.000	7.800.000

İki ülke arasındaki ithalat ve ihracat verilerine göre diplomatik ilişkilerin yeniden kurulduğu 1951'de Türkiye'nin Japonya'ya ihracatı 8.120.785 TL iken 1953'te 19.733.600 TL'ye çıktı. Ancak 1958'de 642.000 TL'ye kadar düştü. 1960'da ise 2.304.000 TL'ye çıktı. Türkiye'nin Japonya'dan ithalatı ise 1951'de 579.095 TL iken 1956'da en yüksek seviyeye ulaştı ve 27.416.000 TL oldu. Ancak 1960'da 7.800.000 TL'ye geriledi.

⁷⁸ Milliyet, 04 Ekim 1959, Sayı: 3376.

⁷⁹ Milliyet, 05 Ekim 1959, Sayı: 3377.

⁸⁰ Milliyet, 23 Aralık 1959, Sayı: 3456; Milliyet, 03 Ocak 1960, Sayı: 3467.

⁸¹ Milliyet, 16 Mart 1960, Sayı: 3540.

⁸² TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 8, Devre: 10, İçtima: 2, İnkat: 13, 12. 12. 1955, s. sayısı: 3; T.C Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret, Yıllık İstatistik 1960 ve 1960 Ekim, Kasım ve Aralık Ayı*, Seri: 1, Özel Ticaret, Madde ve Memleketler İtibarı ile İthalat ve İhracat, s. 28.

Bu veriler ışığında Türkiye ile Japonya arasındaki ticaret hacminin yapılan anlaşmalar ve görüşmelere rağmen yıllar içinde dalgalı bir seyir takip ettiği ve istenilen düzeye ulaşmadığı görülebilir. Öyle ki 1951-1960 arası dönemde Japonya'nın Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı en fazla %1.8, ithalatındaki payı ise en fazla %2.4 oldu⁸³.

Sonuç

Türkiye ile Japonya arasında Atatürk döneminde başlayarak olumlu bir hava içinde gelişen ilişkiler, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle bir durgunluk dönemine girdi. Türkiye 1945'e kadar tarafsızlığını korusa da hem iki ülke arasındaki mesafenin bilhassa ticari ilişkileri arttırmak için oldukça uzun olması hem de açık denizlerde devam eden savaşın bu ticareti olumsuz yönde etkilemesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine engel oldu. 1945'te ise Türkiye, Japonya'ya savaş ilan etti. Ancak Türkiye'nin amacı savaşa fiili olarak dâhil olmak değil savaş sonrası oluşturulacak yeni düzende uluslararası toplantılara katılmayı sağlamaktı. Savaşın sona ermesinin ardından Japonya bir süre işgal yönetimi altında kaldı. San Francisco Konferansında yapılan barış görüşmeleri sırasında ise Türkiye ile Japonya arasında diplomatik ilişkilerin tesis edilmesi için girişimler başladı. 8 Eylül 1951'de barış anlaşmasının imzalanması ve ardından anlaşmanın 12 Mayıs 1952'de TBMM'de onaylanmasından sonra iki ülke karşılıklı büyükelçilikler açtılar. Böylece iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi hususunda önemli bir adım atılmış oldu. İki ülkenin devlet adamları karşılıklı ziyaretlerle bu ilişkilerin arttırılmasına katkı sağladı. Nitekim bu ziyaretlerin en önemlisi 21-25 Nisan 1958'de Başbakan Adnan Menderes'in Uzakdoğu ziyareti sırasında Japonya'ya da bir ziyarette bulunmasıydı. Menderes, Japonya'da yaptığı temaslarda iki ülke arasında iktisadi, siyasi ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla çaba sarf etti. Menderes'in ardından Türk Hükümeti'nden bakanlar ve temsilciler ve Japonya'dan da pek çok hükümet üyesi ve temsilci Türkiye'ye ziyaretlerde bulunarak aynı amaçlarla görüşmeler gerçekleştirdi. İktisadi ilişkiler ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra artsa da istenilen seviyeye ulaşamadı. Dönem içerisinde Türkiye ve Japonya arasındaki ticaret daha çok takas usulüyle yapıldı. Türkiye bu dönemde Japonya'ya pamuk, buğday, afyon, tuz, tütün gibi tarım ürünleri ve çeşitli hammaddeler satarken Japonya'dan kamyon, gemi, matbaa ürünleri, otomobiller için yedek parça, iplik ve dokuma makineleri gibi sanayi ürünleri aldı.

⁸³ Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistik Göstergeler 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, 2012, s. 500,510.

Kaynaklar

1- Arşiv Belgeleri

BCA, 030.18.01.02/138.130.2.

BCA, 030.10.1/225.26.3.2.

BCA, 030.18.01/131.15.16.

BCA, 030.18.01/148.21.14.

2- Resmi Yayınlar

T.C Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *Dış Ticaret, Yıllık İstatistik 1960 ve 1960 Ekim, Kasım ve Aralık Ayı*, Seri: 1, Özel Ticaret, Madde ve Memleketler İtibarıyla İthalât ve İhracat.

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 8, Devre: 10, İçtima: 2, İnikat: 13, 12. 12. 1955, s. sayısı: 3.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). *İstatistik Göstergeler 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

3- Süreli Yayınları

Akşam, 22 Ekim 1952, Sayı: 12229.

Akşam, 12 Mart 1953, Sayı: 12370.

Akşam, 13 Mart 1953, Sayı: Belirtilmemiş.

Milliyet, 23 Aralık 1959, Sayı: 345.

Milliyet, 20 Eylül 1951, Sayı: 487.

Milliyet, 23 Ekim 1951, Sayı: 520.

Milliyet, 09 Mayıs 1952, Sayı: 719.

Milliyet, 23 Temmuz 1952, Sayı: 792.

Milliyet, 7 Kasım 1952, Sayı: 896.

Milliyet, 09 Mart 1953, Sayı: 1018.

Milliyet, 24 Şubat 1953, Sayı: 1005.

Milliyet, 10 Mart 1953, Sayı: 1019.

Milliyet, 11 Mart 1953, Sayı: 1020.

Milliyet, 13 Mart 1953, Sayı: 1022.

Milliyet, 14 Mart 1953, Sayı: 1023.

Milliyet, 14 Mayıs 1953, Sayı: 1084.

Milliyet, 15 Mayıs 1953, Sayı: 1085.

Milliyet, 20 Mayıs 1953, Sayı: 1090.

Milliyet, 06 Ağustos 1953, Sayı: 1166..

Milliyet, 17 Ağustos 1953, Sayı: 1177.

Milliyet, 20 Ekim 1953, Sayı: 1238.

Milliyet, 15 Aralık 1953, Sayı: 1294.

Milliyet, 08 Ocak 1954, Sayı: 1318.

Milliyet, 26 Aralık 1953, Sayı: 1305.

Milliyet, 13 Ocak 1954, Sayı: 1323.

Milliyet, 26 Şubat 1954, Sayı: 1367.

Milliyet, 21 Kasım 1954, Sayı: 1620.

Milliyet, 01 Şubat 1955, Sayı: 1692.

- Milliyet, 09 Mayıs 1955, Sayı: 1789.
Milliyet, 11 Mayıs 1955, Sayı: 1791.
Milliyet, 14 Mayıs 1955, Sayı: 1794.
Milliyet, 19 Temmuz 1955, Sayı: 1858.
Milliyet, 23 Temmuz 1955, Sayı: 1862.
Milliyet, 05 Ekim 1955, Sayı: 1933.
Milliyet, 27 Eylül 1955, Sayı: 1925.
Milliyet, 18 Kasım 1955, Sayı: 1977.
Milliyet, 22 Kasım 1955, Sayı: 1981.
Milliyet, 23 Kasım 1955, Sayı: 1982.
Milliyet, 30 Kasım 1955, Sayı: 1989.
Milliyet, 08 Mart 1956, Sayı: 2088.
Milliyet, 20 Mart 1956, Sayı: 2100.
Milliyet, 10 Mayıs 1956, Sayı: 2151.
Milliyet, 27 Eylül 1956, Sayı: 2286.
Milliyet, 18 Nisan 1958, sayı: 2852.
Milliyet, 18 Nisan 1958, sayı: 2852.
Milliyet, 18 Nisan 1958, sayı: 2852.
Milliyet, 20 Nisan 1958, Sayı: 2854.
Milliyet, 20 Nisan 1958, Sayı: 2854.
Milliyet, 20 Nisan 1958, Sayı: 2854.
Milliyet, 20 Nisan 1958, Sayı: 2854.
Milliyet, 23 Nisan 1958, Sayı: 2855.
Milliyet, 23 Nisan 1958, Sayı: 2855.
Milliyet, 24 Nisan 1958, Sayı: 2856.
Milliyet, 24 Nisan 1958, Sayı: 2856.
Milliyet, 25 Nisan 1958, Sayı: 2857.
Milliyet, 25 Nisan 1958, Sayı: 2857.
Milliyet, 25 Nisan 1958, Sayı: 2857.
Milliyet, 25 Nisan 1958, Sayı: 2857.
Milliyet, 04 Temmuz 1958, Sayı: 2924.
Milliyet 07 Nisan 1959, Sayı: 3201.
Milliyet, 01 Ekim 1959, sayı:3373.
Milliyet, 04 Ekim 1959, Sayı: 3376.
Milliyet, 05 Ekim 1959, Sayı: 3377.
Milliyet, 24 Eylül 1959, Sayı: 3366.
Milliyet, 29 Eylül 1959, Sayı: 3371.
Milliyet, 29 Eylül 1959, Sayı: 3371.
Milliyet, 03 Ocak 1960, Sayı: 3467.
Milliyet, 16 Mart 1960, Sayı: 3540.
Resmi Gazete, 17 Mayıs 1952, Sayı: 8112.
Resmi Gazete, 17 Mayıs 1952, Sayı: 8112.
Resmi Gazete, 7 Mayıs 1955, Sayı: 9000.

4- Kitap ve Makaleler

- ABE, Tomoyuki. (2004). *Japonya ve Türkiye (Dün, Bugün Yarın)*, Ankara: Japonya Büyükelçiliği,
- ARMAOĞLU, Fahir. (1983). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- ESENBEL Selçuk. (2002), “Türk-Japon İlişkilerinin Tarihi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 13, Editörler: H. C. Güzel, K. Çiçek, S. Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 149-161.
- HEE-SOO, Cemil Lee. (2001). “Japonya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 570-571.
- HUNTER, Janet E. (2002). *Modern Japonya’nın Doğuşu 1853’ten Günümüze*, İmge Kitabevi, Ankara.
- KAVAS, Ahmet. (2001). “Japonya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 571-573.
- KOÇAK, Cemil. (2010). *Türkiye’de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), İkinci Parti*, Cilt: 1, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MİSAWA, Nobuo. (2011). *Türk-Japon Ticaret İlişkileri*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- ÖZYÜREK, Mustafa. (2016). “Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Japonya İlişkileri Çerçevesinde Japon Prensi Takamatsu’nun Türkiye Ziyareti”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, s. 19-22.
- ULUSAL, Şayan. (2017). “Arşiv Belgelerine Göre Atatürk Dönemi Türk-Japon İlişkileri (1923-1938)”, *Cappadocia Journal of History And Social Sciences*, Vol: 9, s. 535-557.

5- İnternet Kaynakları

<http://tokyo.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2019).